

**Tasarruf Finansman Sözleşmesinde Şirket, Katılımcı ve Fon
Arasındaki İlişkinin İslam Hukuku Açısından Tahlili**

Muhammed Fatih Turan

Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
İslam Hukuku Anabilim Dalı

Associate Professor, Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Theology

Department of Islamic Law

Erzincan / Turkey

fatih.turan@erzincan.edu.tr

orcid.org/0000-0002-9371-4453

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Geliş Tarihi / Received: 4 Şubat / February 2025

Kabul Tarihi / Accepted: 4 Nisan / April 2025

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2025

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Haziran / June

Sayı / Issue: 25 **Sayfa /Page:** 151-184

Atıf / Cite as: Turan, Muhammed Fatih. “Tasarruf Finansman Sözleşmesinde Şirket, Katılımcı ve Fon Arasındaki İlişkinin İslam Hukuku Açısından Tahlili [Analysis of the Relationship Between the Company, Participant, and Fund in a Savings Finance Contract from the Perspective of Islamic Law]”. *Amasya İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal* 25 (June 2025): 151-184.

<https://doi.org/10.18498/amailad.1633353>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Telif Hakkı ve Lisans / Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Analysis of the Relationship Between the Company, Participant, and Fund in a Savings Finance Contract from the Perspective of Islamic Law

Abstract

In recent years, the practice of traditional banks providing financing based on interest income or accepting deposits in exchange for paying interest has led individuals who wish to avoid interest-bearing transactions to seek alternative, interest-free financing methods. One such alternative is the savings-based financing system, commonly referred to as "*collective pooling*", which is particularly preferred by those aiming to acquire housing or vehicles. This system, which has long been implemented in Türkiye, is based on the principle that participants meet their financing needs through joint savings under a predetermined plan. The subject of a savings-based financing contract is limited to the acquisition of housing, workplaces, or vehicles, and involves two parties: the savings financing company and the customer who wishes to acquire these assets without interest. The key feature that distinguishes this system from other financing models is the requirement of a predetermined savings process prior to the utilization of financing. This condition not only ensures the sustainability of the system but also highlights the unique nature of the savings-based financing model in comparison to other financial methods. Savings-based financing agreements can be structured in two different ways: with a lottery (draw-based) or without a lottery (non-draw-based). In the draw-based system, contracts are arranged through the formation of participant groups, and a lottery is conducted under the supervision of a public notary. Participants who are selected through the lottery receive allocations in due time, and monthly installments are collected from them until the debt is fully repaid. While not obligatory, a down payment may also be required in this system. In the non-draw-based system, the allocation date is predetermined in the savings-based financing contract. Similar to the draw-based model, there is no mandatory requirement for an initial down payment; however, participants who make higher down payments may be entitled to earlier allocations. After the conditions stipulated in the relevant legislation and the contract are fulfilled, savings finance companies proceed with the allocation process. These companies bring together individuals seeking to acquire housing, commercial property, or vehicles through an interest-free model, organizing their savings and financing periods while monitoring their payments.

In return for these services, participants are obliged to pay an organization fee. The organization fee charged by the company, as well as the contractual relationship between the company and the participant, have been subject to extensive discussion among Islamic legal scholars for a considerable time. In several studies conducted on this subject, the legal relationship between the parties has been described in various forms such as gratuitous grant with consideration (*iwazlı hibe*), loan (*karz*), diminishing partnership (*şirketül-mütenâkisa*), agency (*vekâlet*), and lease (*kira*). However, the lack of legal clarity regarding the structure of the contract prior to its regulation hindered a comprehensive assessment of the contract from an Islamic jurisprudential perspective. Recent legislative and regulatory reforms have introduced certain obligations and sanctions for companies operating in the sector, aiming to protect the rights of individuals seeking to participate in the system and to ensure the sector's growth in a more secure manner. These reforms have eliminated some of the previous uncertainties surrounding the system and have explicitly emphasized that it constitutes an interest-free financing method. The elimination of uncertainties through recent legal regulations has necessitated a renewed analysis of the contract from the perspective of Islamic law. In this context, the present study examines the savings-based financing system as a modern alternative institution that aims to organize individuals' savings in an interest-free structure to meet their needs for housing, commercial property, or vehicles. The study explores the structure of the savings-based financing contract in light of current legal regulations and seeks to identify the type(s) of Islamic contracts upon which it may be based. The subject is addressed under two main headings in this study. In the first section, the savings-based financing system is introduced, and its two main methods—draw-based and non-draw-based—are explained. The second main section begins by summarizing contemporary evaluations and findings regarding the savings-based financing system from the perspective of Islamic law. It then attempts to clarify the nature of the relationship between the company, the participants, and the fund within this contract under Islamic legal principles. As a result, it is concluded that the savings-based financing contract, which exhibits characteristics of multiple contracts (composite contract), can be grounded in the Islamic contracts of service (*khidmah*), agency (*wakâlah*), loan

(*qard*), and trust (*amānah*), within the framework of the rights and obligations of the participant, the company, and the fund.

Keywords: Fiqh, Savings Finance Contract, Interest, Law, Cooperation System

Tasarruf Finansman Sözleşmesinde Şirket, Katılımcı ve Fon Arasındaki İlişkinin İslam Hukuku Açısından Tahlili

Öz

Günümüzde geleneksel bankaların faiz gelirine dayalı finansman sağlama veya mevduat kabul ederek faiz ödemesi yapma uygulamaları, faizli işlemlere girmek istemeyen bireylerin faizsiz finansman taleplerinin artmasına yol açmış ve alternatif yöntemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu yöntemlerden biri, "elbirliği" adı altında gelişen ve daha çok konut ile taşıt edinmek isteyenler tarafından tercih edilen tasarruf finansman sistemidir. Uzun zamandan beri ülkemizde de uygulanan bu sistem, katılımcıların belirli bir plan dâhilinde ortak tasarruf yaparak finansman ihtiyaçlarını karşılamalarını esas almaktadır. Tasarruf finansman sözleşmesinin konusu konut, işyeri veya taşıt edinimi ile sınırlı olup, bir tarafta tasarruf finansman şirketi, diğer tarafta ise bu varlıkları faizsiz bir şekilde edinmek isteyen müşteri yer almaktadır. Bu sistemi diğer finansman modellerinden ayıran temel özellik, finansman kullanımının belirli bir tasarruf sürecine tabi kılınmasıdır. Bu şart, sistemin devamlılığını sağlamakla birlikte tasarruf finansman sisteminin diğer finansman yöntemlerinden farklılığını da ortaya koymaktadır. Tasarruf finansman sözleşmesi çekilişli ve çekilişsiz olarak iki ayrı şekilde yapılabilmektedir. Çekilişli sistemde çekiliş grupları oluşturulmak suretiyle tasarruf finansman sözleşmeleri düzenlenmekte ve noter huzurunda çekiliş yapılmaktadır. Çekilişte hak kazanan müşterilere zamanı gelince tahsisat yapılmakta ve borç bitinceye kadar müşterilerden aylık taksitler tahsil edilmektedir. Bu sistemde zorunluluk olmamakla birlikte peşinat alınabilmektedir. Çekilişsiz sistemde ise tasarruf finansman sözleşmesinde tahsisat tarihi önceden belirlenmektedir. Diğer sistemde olduğu gibi peşinat ödeme zorunluluğu bulunmamakla birlikte yüksek peşinat ödeyenler daha erken tahsisata hak kazanabilmektedir. Mevzuatta ve sözleşmede belirlenen şartların gerçekleşmesinden sonra tasarruf finansman şirketleri müşterilere tahsisat yapmaktadır. Tasarruf finansman şirketi, konut, işyeri ve taşıt sahibi olmak isteyen kişileri faizsiz bir sistemle bir araya getirerek, onların tasarruf ve

finansman dönemlerini organize etmekte ve ödemelerini takip etmektedir. Şirketin bu hizmetlerine karşılık katılımcıların da organizasyon ücreti ödeme yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu sözleşme gereğince şirket tarafından alınan organizasyon ücreti ve şirket ile katılımcı arasındaki ilişkilerin fıkhi hükümleri uzun zamandır İslam hukukçuları tarafından tartışılmaktadır. Bu konuda yapılmış bazı çalışmalarda taraflar arasındaki hukuki ilişki, ivazlı hibe, karz, şirketü'l-mütenâkıs, vekâlet ve kira gibi farklı şekillerde ifade edilmiştir. Ancak sözleşmenin yapısı hakkındaki hukuki düzenleme öncesindeki belirsizlik, sözleşmenin fıkhi açıdan tam olarak değerlendirilmesini engellemiştir. Yakın zamanda gerçekleştirilen kanuni düzenleme ve yönetmeliklerle sektördeki şirketlere yönelik bazı yaptırımlar ve yükümlülükler getirilmiş, sisteme girmeyi amaçlayan vatandaşların sahip olduğu hakların korunması ve sektörün daha güvenli bir şekilde büyümesi hedeflenmiştir. Bu düzenlemelerle sistem hakkındaki bazı belirsizlikler ortadan kaldırılmış, sistemin faizsiz bir finansman yöntemi olduğu özellikle vurgulanmıştır. Yapılan bu hukuki düzenlemeler ile belirsizliklerin ortadan kaldırılması, sözleşmenin İslam hukuku açısından yeniden analiz edilmesini zorunlu kılmıştır. Bu saikle çalışmamızda tasarruf finansman sistemi, bireylerin konut, işyeri veya taşıt ihtiyaçlarını karşılamak için biriktirecekleri tasarrufları faizsiz organize bir yapıda değerlendirmeye çalışan modern alternatif bir kurum olarak incelenmiş, hukuki düzenlemelere göre tasarruf finansman sözleşmenin yapısı ortaya konulmuş ve İslam hukuku açısından hangi sözleşme veya sözleşmelere dayanabileceği tespit edilmeye çalışılmıştır. Konu çalışmamızda iki ana başlık altında ele alınmıştır. Birinci başlıkta tasarruf finansman sistemi tanıtılmış ve bu sistemin şekilli ve şekilsiz yöntemleri anlatılmıştır. İkinci ana başlıkta ise öncelikle günümüzde tasarruf finansman sistemi hakkında İslam hukuku açısından yapılan değerlendirme ve tespitler özetlenmiş, ardından İslam hukuku açısından bu sözleşmedeki şirket, katılımcılar ve fon arasındaki ilişkinin niteliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak katılımcı, şirket ve fonun yükümlülük ve sınırları çerçevesinde birçok akdin (karma akit) özelliğini taşıdığı görülen tasarruf finansman sözleşmesinin hizmet, vekâlet, karz ve emanet akitleri üzerine temellendirilebileceği kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Tasarruf Finansman Sözleşmesi, Faiz, Hukuk, Elbirliği Sistemi

Giriş

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren insanlar, finansman ihtiyaçlarını çoğunlukla ödünç (karz) alarak karşılamaya çalışmışlardır. Ancak sanayileşmenin hızla artması, teşebbüs ve sermayenin iktisadi hayatta büyük önem arz etmesi, ticaretin uluslararası boyutlara ulaşması, finansman araçlarının daha çok ehemmiyet kazanmasına yol açmıştır. Bu nedenle, günümüzde geçmişe kıyasla daha çeşitli finansman ve tasarruf yöntemleri uygulanmaya başlanmıştır.

Günümüzde finansal araçlar içinde en yaygın kullanılan sistem bankacılık olmakla birlikte konvansiyonel bankaların faiz geliri karşılığında finansman kullandırmaları ya da faiz ödemesi karşılığında mevduat toplamaları, faizli işlemlere girmek istemeyen bireylerin faizsiz finansman taleplerinin artmasına ve alternatif yöntemlerin doğmasına sebep olmuştur. Bu yöntemlerden biri de elbirliği sistemi adıyla ortaya çıkan ve özellikle konut ve taşıt sahibi olmak isteyenlerin iştirak ettiği tasarruf finansman sistemidir. Uzun yıllardır ülkemizde uygulanan bu sistem, katılımcıların belirli bir plan dâhilinde ortak tasarruf yaparak finansman ihtiyaçlarını karşılamalarını esas almaktadır.¹

Temellerine ilk olarak yapı tasarruf sandıkları ismiyle 1775 yılında İngiltere’de rastlanan bu model, ikinci dünya savaşından sonra ortaya çıkan konut sorununu çözmek amacı ile Almanya’da daha da geliştirilerek uygulanmıştır. Ülkemizde de daha çok taşıt ve konut edinimine yönelik faizsiz finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla 1990’lı yıllarda, hususi bir yasal düzenlemeye tabi olmadan kendine özgü bir sistem olarak ortaya

¹ Selim Kılıç, “Konut Finansman Modeli Olarak Yapı Tasarruf Sandıkları; Almanya ve Türkiye’deki Uygulamaları”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi* 14/1 (Mart 2017,) 242, 243; Mustafa Okur-Özgür Çatıkkaş-Mehmet Ersoy, “Bir Gölge Bankacılık Uygulaması Olarak Gayrimenkul Finansmanında Alternatif Bir Faizsiz Finansman Modeli: İpoteğe Dayalı Paylaşımlı Faizsiz Finansman Modeli”, *İşletme Araştırmaları Dergisi* 10/4 (2018), 391; Faizli işlemlere girmeden ev, araç ya da işyeri sahibi olmak isteyenlere yönelik bu ve benzeri alternatif yöntemler, İslam iktisadının üretimin artırılması ve yoksulluğun giderilmesi gayesiyle ortaya koyduğu makâsıd ve prensipler açısından da önem arz etmektedir. bk. Ramazan Korkut, “İslam İktisat Düşüncesinde Yoksulluk Problemi” *DEUİFD* 50 (Aralık 2019), 61-97.

çıkmiştir. İlerleyen zamanlarda geleneksel finansman yöntemlerine alternatif teşkil eden faizsiz bir finansman sistemi olarak gelişmeye devam etmiştir.²

2018 yılından sonra sektörün çok hızlı büyümesi ve faaliyet gösteren firma sayısının kırkları bulması bu sistem için kanuni bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. Bu amaçla, ilgili kanun teklifi 11 Şubat 2021 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulmuş, 4 Mart 2021 tarihinde kabul edilmiş ve 7 Mart 2021 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ardından BDDK tarafından tasarruf finansman şirketlerinin kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin usul ve esasları belirlemek için hazırlanan yönetmelik "Tasarruf Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik" adıyla 07/04/2021 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 28 Nisan 2022 tarihi itibarıyla BDDK tarafından sadece altı firmanın yeterli şartları taşıması sebebiyle faaliyetlerine izin verilmiş olup, ülkemizde halen bu altı firma tasarruf finansman şirketi adı altında faaliyetlerine devam etmektedir.³

Yapılan kanuni düzenleme ve yönetmeliklerle sektördeki şirketlere yönelik bazı yaptırımlar ve yükümlülükler getirilmiş, sisteme girmeyi amaçlayan vatandaşların sahip olduğu hakların korunması ve sektörün daha güvenli bir şekilde büyümesi hedeflenmiştir. Bu düzenlemelerle sistem hakkındaki bazı belirsizlikler ortadan kaldırılmış, sistemin faizsiz bir tasarruf/finansman yöntemi olduğu özellikle vurgulanmıştır.⁴ Ayrıca yapılan düzenlemelerle bazı belirsizliklerin ortadan kaldırılması sağlanmıştır. Bu durum tasarruf finansman şirketlerinin İslam hukukunun temel ilkelerine uygun şekilde faaliyette bulunması gerektiğini ortaya koymuştur.

² Nasuh Oğuzhan Altay, "Federal Almanya'da Yerel Yönetim Bankacılığı: Tasarruf Sandıkları Organizasyonları", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi* 6/2 (Nisan 1997), 65, 70.

³ bk. <https://www.bddk.org.tr/Kurulus/Liste/89> (Erişim 10.11.2024).

⁴ bk. Madde 39/A, Madde 39/B.

Tasarruf Finansman sistemi üzerindeki ilk akademik çalışmalar iktisatçı, hukukçu ve işletmeciler tarafından gerçekleştirilmiş,⁵ daha sonraki süreçte sistemin fıkhi açıdan incelendiği araştırmalar da literatürde yer almaya başlamıştır. Yakın zamanda tasarruf finansman sözleşmelerinin fıkhi boyutu üzerine gerçekleştirilen söz konusu çalışmalarda karmaşık gibi görünen bu sistemdeki şirket ve katılımcıların ilişkisi, ayrıca katılımcıların kendi aralarındaki ilişki fıkhi temellere oturtulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalarda taraflar arasındaki hukuki ilişki ivazlı hibe, karz, şirketü'l-mütenâkisa, vekâlet, kira şeklinde farklı şekillerde kabul edilmiştir. Ancak yapılan kanuni düzenlemelerin şirket ve katılımcılar hakkında ortaya koyduğu ifadeler, taraflar arasındaki hukuki ilişkinin İslam hukuku açısından daha yalın bir şekilde tekrar ele alınmasını gerektirmiştir.

Bu saikle çalışmamızda bireylerin bazı temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla biriktireceği tasarruflarını organize bir yapı içerisinde yöneten faizsiz, alternatif modern bir finansman modeli olarak ortaya çıkmış tasarruf finansman sistemi incelenecek ve yapılan kanuni düzenlemelere göre akdin hukuki yapısı ortaya konularak, İslam hukuku açısından hangi sözleşme ya da sözleşmelerle temellendirilebileceği tespit edilmeye çalışılacaktır.

1.Tasarruf Finansman Sistemi ve İşleyişi

Tasarruf Finansman Sisteminin işleyişi ve unsurları, ilgili kanun maddeleri ve yönetmeliklerle açıklanmaktadır. 6361 sayılı kanuna eklenen 39/A maddesinde tasarruf finansman sözleşmesi; “belirli bir tasarruf tutarı ve dönemine bağlı olarak önceden belirlenmiş koşulların gerçekleşmesi şartıyla konut, çatılı iş yeri veya taşıt edinimi için müşteriye finansman kullanma hakkı veren, şirkete ise müşteriye ait birikmiş tasarruf tutarını yönetme, geri ödeme ve finansman kullandırma yükümlülüğü ile

⁵ Bunlardan bazıları için bk. Murat Ergüven-Feridun Kaya, “Konut Finansmanında Elbirliği Sistemi: Müşterilerin Elbirliği Sistemi Tercih Nedenleri Üzerine Bir Araştırma”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13 (Temmuz 2016), 24-39; Mehmet Yazıcı, “Konutta Alternatif Finans Yöntemi Olarak Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sistemi”, *ARHUSS* 2/3 (Aralık 2019), 224-235.

organizasyon ücreti alma hakkı veren, faizsiz finansman esaslarına göre düzenlenen sözleşme” olarak tarif edilmiştir.

Kanun maddesinde görüldüğü üzere sözleşmenin taraflarından biri tasarruf finansman şirketi diğeri ise konut, çatılı iş yeri ya da taşıt alma arzusunda olan müşteridir. Tasarruf finansman şirketinin faizsiz bir sistemle konut, işyeri ve taşıt sahibi olmak için tasarruf finansman sistemine katılmak isteyen kişileri bulması, katılımcıları organize ederek birlikte tasarruf yaptırması, katılımcıların tasarruf ve finansman dönemlerini düzenlemesi ve ödemelerini takip etmesi söz konusudur. Yatırımcının sorumluluğu ise şirketin yükümlülükleri yerine getirmesine karşılık olarak organizasyon ücreti ödemektir.

Tasarruf finansman sisteminin faaliyet alanı konut, iş yeri veya taşıt edinimi ile sınırlanmıştır. Bu sistemi diğer finansman modellerinden ayıran temel özellik, finansman kullanımının belirli bir tasarruf sürecine tabi kılınmasıdır. Bu şart sistemin devamlılığını sağlamakla birlikte tasarruf finansman sisteminin diğer finansman yöntemlerinden farklılığını da ortaya koymaktadır.⁶

Tasarruf finansman sisteminin önemli bir unsuru da faizsiz bir yöntem olmasıdır. İlgili yönetmelikteki madde 39/B de “Tasarruf finansman şirketleri faizsiz finansman esaslarına göre faaliyet gösterir”⁷ ifadeleriyle buna temas edilmiş, 23. Maddede de şirketin fon havuzunda biriken tasarrufları, Hazine ve Maliye Bakanlığının ihraç ettiği Türk lirası cinsi yurt içi kira sertifikaları alımı ya da uygun görülen faizsiz yatırım araçlarında değerlendirebileceği ifade edilmiştir. Aynı maddede,

⁶ Nurtaç Endes Selvi, “Tasarruf Finansman Sözleşmesi”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4/2 (Ağustos 2021), 444, 445; Muammer Fatih Öztürk, *Türk Hukukunda ve İslam Hukukunda Tasarruf Finansman Sözleşmesi*, (İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2024), 13.

⁷ 7292 sayılı kanunun 8.maddesi gereğince 6361 sayılı kanuna eklenen 39/B maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkralarında da “tasarruf finansman şirketlerinin faizsiz finansman esaslarına göre faaliyet göstereceği, tasarruflardan oluşan fonların değerlendirileceği faizsiz yatırım araçlarının belirlenmesi ve faizsiz finansman esaslarına uygun tasarruf ve finansman yöntemleri ile bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esasların kurulca belirleneceği” hüküm altına alınmıştır.

sözleşme içerisinde bu yatırımlardan elde edilecek nemanın müşteriye gelir sağlaması öngörüldüğü takdirde söz konusu gelirlerin sözleşmedeki hükümlere göre müşterilerin tasarruflarına ilave edileceği, şayet böyle bir öngörü yapılmamışsa bu getirilerin fon havuzundaki ihtiyat fonuna ekleneceği açıklanmıştır.

Bir başka unsur da müşterinin tasarruf finansman şirketine, şirketçe sunulan ve sunulacak olan hizmetler karşılığında peşinen organizasyon ücreti ödemesidir. Öte yandan 6361 sayılı kanuna eklenen 39/B maddesinin ikinci fıkrasında tasarruf fon havuzunda biriken varlıkların şirketlerin tasarruf finansman sözleşmelerinden kaynaklanan yükümlülüklerinin yerine getirilmesi haricinde başka bir amaçla kullanılamayacağı ifade edilerek, müşterilerin organizasyon ücreti dışında ödedikleri parada şirketin tasarruf yetkisi sınırlandırılmış, toplanan paraların müşterilere tahsisatta kullanılacağı vurgulanmıştır.⁸

Yapılan düzenlemeler ile tasarruf finansman sözleşmesinde müşteriye cayma hakkı tanınmış, on dört günlük süre içinde hiçbir sebep göstermeksizin ve ceza ödemeksizin sözleşmeden cayabilme imkânı getirilmiş, müşteriden alınan parasal tutarın tamamının on dört gün içinde şirket tarafından ödeneceği hüküm altına alınmıştır.⁹ Bununla birlikte müşterinin tasarruf dönemi sona erinceye kadar sözleşmeyi feshetme hakkı olduğu ifade edilmiştir.¹⁰ Müşterinin bu hakkını kullanması durumunda, organizasyon ücreti dışındaki tasarrufu ve varsa tahakkuk etmiş getirisi, iade talep tarihinden itibaren en fazla altı ay içinde, müşterinin kendi adına açılmış banka hesabına tek seferde aktarılır.¹¹ Diğer taraftan müşterinin fesih hakkına karşın şirketin tek taraflı fesih hakkı bulunmamaktadır. Ancak bu hak, müşterinin sözleşme kapsamında üstlendiği yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda ortaya çıkabilmektedir.¹²

⁸ Öztürk, *Tasarruf Finansman Sözleşmesi*, 14.

⁹ bk. 39/A maddesinin 3. Fıkrası m.17/2 ve 17/8.

¹⁰ bk. 39/A maddesinin 3. Fıkrası.

¹¹ Yönetmelik md.17/8.

¹² bk. 39/A maddesinin 3. Fıkrası.

Tasarruf finansman sisteminde müşteriler ile yapılan sözleşmeler çekilişli ve çekilişsiz şeklinde iki çeşittir.

1.1. Çekilişli Yöntemin İşleyişi

Tasarruf finansman sisteminde en çok rağbet gören finansman modeli çekilişli modeldir. Bu modelde ev, araç ya da işyeri almayı planlayan müşteri ihtiyacı olan finansman tutarına ve aylık ödemek istediği sabit taksit miktarına göre kendine uygun bir gruba dahil edilir. Gruplar, genellikle aynı değere sahip bir varlığı satın almayı talep eden yatırımcılardan oluşur.¹³ Müşteri şirkete genellikle talep ettiği finansman tutarının yaklaşık %8-10'una tekabül eden miktarda bir organizasyon ücreti öder.¹⁴ Organizasyon ücretinin tamamı tahsil edilmeden şirket nezdinde müşterinin tasarruf dönemi başlatılmaz. Bu ücret genel olarak peşin alınır. Bazı firmalar organizasyon ücretine taksit yapmakta ancak taksitlendirme yapılması durumunda ilk tasarruf ödemesinin gecikmesi kadar tahsisat tarihini ötelemektedir. Bu yöntemde zorunluluk olmamakla birlikte peşinat alınabilmektedir. Peşinat verilmesi durumunda kişiye özel plan ile daha avantajlı teslim tarihleri belirlenebilmektedir. Katılımcının şirkete ödediği peşinat tutarına bağlı olarak finansman tahsisatı daha erkene alınmaktadır.¹⁵

Grupta her ay toplanan para ile çekilişte çıkan sıraya göre her ay gruptaki müşterilerden birine finansman tahsisatı yapılır. İlgili yönetmelikte, vade süreleri konut için en fazla yüz yirmi ay ve taşıt için en fazla altmış ay ile sınırlandırılmıştır.¹⁶ Şirket en geç vade ortasına kadar çekilişte adı çıkmayan müşterilerine de finansman tahsisatı yapacağını

¹³ Yusuf Erdem Gezgin-Huzyefe Çeker, "BDDK Düzenlemesi Sonrasında Tasarruf Finansman Sisteminin (TFS) Fıkhi Açıdan Değerlendirmesi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 22/1 (Mart 2022), 404; Öztürk, *Tasarruf Finansman Sözleşmesi*, 44.

¹⁴ bk. <https://www.katilimevim.com.tr/finansman-hesapla> (Erişim 03.12.2024); Öztürk, *Tasarruf Finansman Sözleşmesi*, 44.

¹⁵ Selvi, "Tasarruf Finansman Sözleşmesi", 455; Alper Uyumaz, "Tasarruf Finansman Sözleşmesinin Feshi Sebebi ile Birikim ve Organizasyon Ücretinin İadesi" *SÜHFD*, 31/3 (Ekim 2023) 1295; Öztürk, *Tasarruf Finansman Sözleşmesi*, 45.

¹⁶ Resmî Gazete, Tasarruf Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik, No. 22/3.

taahhüt eder. Yani grup elli üyeden oluşuyorsa yirmi beşinci aya gelindiğinde halen kendilerine çekilişten tahsisat çıkmamış üyelerin tamamına tahsisat gerçekleşir. Bununla birlikte müşteriye finansmanı temin edene kadar ödemiş olacağı sabit taksit tutarın tahsisat sonrasında bir miktar artırılacağı belirtilir. Ancak müşterinin ödeme planı en baştan belli olup, müşterinin ödeyeceği toplam miktarda herhangi bir artış söz konusu olmaz. Her ay noter huzurunda yapılan çekilişler aracılığıyla konut, işyeri ya da taşıt satın alma hakkını elde edecek grup üyesi belirlenir. Çekilişle sırası gelen üyenin tahsisatı tüm üyelerin ödediği şirketteki tasarruf fon havuzunda toplanan paralardan sağlanır. Müşteri isterse tahsisattan sonra taksitlerdeki artış uygulaması yerine, ödenen taksit tutarının her sene belirli bir oranda artırılarak vadenin kısaldığı uygulamayı tercih edebilir. Özetle ilk aşamada müşteriye gerekli bilgilendirmeler yapılır ve taraflar sözleşme şartları, ödeme planı, organizasyon ücreti gibi konular üzerinde anlaşmaya varmaya çalışırlar.¹⁷

Grubun ay sayısı ile müşteri sayısı bazen eşit olmayabilir. Olağan bir şekilde müşterilerin cayma veya fesih hakkını kullanmaları sonucunda, üye sayısının asgari seviyenin altına düşmesi durumunda, şirket kendi özkaynaklarını kullanarak bu sayıyı tamamlayabilmektedir.¹⁸

Çekilişli yöntem için şu şekilde bir misal verebiliriz: Bir milyon TL finansmana ihtiyaç duyan katılımcı firmaya gider ve ayda yirmi beş bin TL ödeyebileceğini belirtir. Bu orana göre aylık kırk bin TL'lik bir ödeme tablosu hazırlanır ve firma tarafından katılımcı kırk kişilik gruba dahil edilir. Firma finansman tutarının %10'u kadar organizasyon ücreti alır. Her ay gruptaki kırk kişinin tasarruf ettiği miktar yirmi beş bin X kırk = bir milyon TL'dir. Çekilişteki sıraya göre gruptaki bir müşteriye bu miktar finansman olarak tahsis edilir. Vade ortasına gelindiğinde yirmi kişi finansman elde etmiş olup grupta finansman tahsisatı yapılmayan yirmi kişi kalmış olur. Bu aşamada firma gruptaki henüz finansman elde

¹⁷ Muammer Fatih Öztürk, "6361 Sayılı Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanunu Değişikliği Kapsamında Tasarruf Finansman Sistemine Gelen Yeniliklerin Hukuki Açidan İncelenmesi", *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10/1 (Temmuz 2022), 144.

¹⁸ bk. Resmî Gazete, Tasarruf Finansman Şirketleri Yönetmeliği, No. 17/3.

edemeyen müşterilerinin hepsine finansman tahsisatı yapar. Bu işlem ödenen peşinat miktarı ve firma kampanyalarına göre vade ortasından daha erken bir tarihe de gelebilmektedir. Daha önceden de ifade ettiğimiz üzere katılımcının peşinat ödemesi durumunda tahsisat tarihi daha erken bir vakitte olabilmektedir. Ayrıca finansmanı alan müşterinin baştan belirlenen ödeme planına göre tahsisattan sonraki taksit tutarları artırılarak kalan ödeme vadeleri kısaltılabilir. İster eşit taksitler isterse tahsisat sonrası artan taksitlerle olsun ödeme planı en baştan bellidir. Bir milyon TL tahsisat yapılan katılımcı yüz bin TL organizasyon ücretiyle birlikte toplamda bir milyon yüz bin TL bir ödeme gerçekleştirmiş olur.¹⁹

1.2. Çekilişsiz Yöntemin İşleyişi

Tasarruf finansman sisteminde uygulanan diğer bir finansman modeli çekilişli modeldir. Bu modelin diğerinden farkı tahsisat tarihinin belirlenmesinde çekiliş uygulamasının yapılmamasıdır. Tasarruf finansman şirketi ile bu model üzere yapılan sözleşmede katılımcı herhangi bir gruba dahil edilmez. Sözleşmede katılımcının finansmana ne zaman kavuşacağı, toplam taksit sayısı ve kendisine tahsisat yapıldıktan sonra kalan taksit miktarının ne kadar artacağı bellidir. Mesela elli aylık bir ödeme planı yapıldığında katılımcı yirmi beşinci aya kadar şirket nezdinde tasarruf yapar. Yirmi beşinci aya gelindiğinde şirket tarafından tahsisat yapılır. Katılımcı, kalan yirmi beş ay boyunca önceden belirlenmiş plan dahilinde geri ödemelerde bulunur ve borcunu kapatır. Tahsisat tarihi çoğunlukla vade ortasına yakın bir tarihte yapılmakla birlikte tasarruf finansman şirketinin yaptığı kampanya ya da ödenecek peşinatın miktarına göre tahsisatı daha erken bir vakit yapması mümkündür. Çekilişli yöntemde olduğu gibi çekilişsiz yöntemde de peşinatlı ve peşinatsız tasarruf yöntemi tercihleri sunulmaktadır. Şayet katılımcı peşinatlı ödeme sistemini tercih ederse kendisine daha erken sürede tahsisat yapılması mümkün olmaktadır.²⁰

¹⁹ Benzer misaller için bk. Ergüven-Kaya, "Konut Finansmanında Elbirliği Sistemi", 25, 26; <https://www.katilimevim.com.tr/tasarruf-finansman-yontemleri> (Erişim 01.11.2024); <https://www.eminevim.com/cekilisli-finansman-taksit-artisli> (Erişim 11.01.2025).

²⁰ Yazıcı, "Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sistemi", 229, 230.

2. İslam Hukuku Açısından Tasarruf Finansman Şirketi, Katılımcılar ve Fon Arasındaki İlişkinin Niteliği

Günümüz İslam hukukçularının çoğu, tasarruf finansman sisteminin caiz olmakla birlikte içerisinde problemler barındırdığını belirtmekte, aynı zamanda bu sözleşmenin İslam hukuku açısından hangi akit üzerine bina edileceği üzerinde fikir beyan etmektedirler. Bu sözleşmenin caiz olduğunu kabul edenlerden Hasan Hacak ve Abdullah Kahraman, sistem için azalan ortaklık (müşâreketü'l-mütenâkısâ) önerisinde bulunmaktadır. Buna göre üye, şirketle en başta yaptığı vekâlet akdiyle şirkete gerekli işlemlerin yapılması için vekâlet verir. Ayrıca üye, şirketle mudarebe (emek-sermaye) ortaklığı yaparak, vade ortasına kadar sistemde birikecek fonun şirket tarafından kâr getirecek şekilde işletilmesi için şirkete izin verir. Firma da bu fonu özellikle çekilişli yöntemlerdeki gruplara vade yarısından sonra yapılan toplu teslimatta kullanır. Vade ortasına gelindiğinde firma sistemdeki fondan üyeye finansmanın tamamını sağlar ve üyeyi vekâlet akdi sebebiyle yönettiği bu fon ile azalan ortaklık (müşâreketü'l-mütenâkısâ) içine dahil eder. Burada azalan ortaklık, vade ortasına kadar üyelerin yatırdığı taksitler ile şirketin sistemdeki fonlardan aktardığı tutarın bir araya getirilmesiyle oluşan sermayenin birleştirilmesi ve bu sermayenin üyelere konut finansmanı olarak tahsis edilmesi esasına dayanmaktadır. Evi ilk kurada alan ortağın taksitlerini öderken evdeki hissesi artmakta, diğer ortakları ise azalmaktadır. Üyelerin birbirine ortak olması esasına dayanan bu model, konut üzerindeki ortaklık payı oranında kira bedeli elde edilmesini mümkün kılmaktadır. Bu sayede kurada en son sırada çıkan üyenin daha yüksek kira geliri elde etmesi sağlanarak, geç bir zamanda finansman tahsisinin dezavantajı telafi edilebilecektir. Öte yandan sistemin devamını sağlayan şirket ise tüm tarafların vekilidir. Bu şirketin sürecin başlangıcında grup üyelerinden tahsil ettiği organizasyon ücreti ise vekâlet ücretidir.²¹

²¹ Abdullah Kahraman, “Bir Faizsiz Finansman Yöntemi Olarak Müşârake Akdi ve Tasarrufa Dayalı Faizsiz Sistem (Elbirliği Sistemi Örneği)”, *Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi*, ed. H. Mehmet Günay vd. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 77-78; Hasan Hacak, “Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sisteminde Yapılan Akitlerin

Murat Kumbasar ise bu sistemi ivaz şartlı hibe ile temellendirerek meşru görmekte, tasarruf finansman sisteminin bazı noktalarda yenilenmesi gerektiğini savunmaktadır. Kumbasar'a göre, grup içerisinde toplanan para ile her ay bir katılımcıya konut veya taşıt alındığında bu konut ya da taşıt bir üyeye hibe edilir. Henüz konut veya taşıt sahibi olmayan katılımcılar, grubun kendilerine de benzer şekilde bir varlık tahsis etmesi karşılığında (ivaz) hibede bulunur ve sürecin sonunda her katılımcının bir konut veya taşıt edinmesiyle birlikte ivaz şartlı hibe tamamlanarak karşılıklı mülkiyet devri gerçekleşir.²²

Süleyman Kaya ise şirket ile katılımcılar arasındaki hukuki ilişkinin karz bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini ancak şirketle yapılan akitte karz da olduğu gibi sırf yardımlaşma değil finansal bir ilişkinin var olduğunu ifade etmektedir. Kaya'ya göre şirketin aldığı organizasyon ücreti bir emlak danışmanının müşterilerinden aldığı vekâlet ücreti gibi de değerlendirilemez. Zira şirket, emlakçıların sunduğu şekilde müşterilerine konut veya işyeri bulma hizmeti sunmamaktadır. Aksine, yatırımcılar edinmek istedikleri varlığı bizzat bulurlar ve ilgili şirketten bu varlığı satın alabilmek için finansman sağlarlar.²³

Ebubekir Sifil ise bu sistemin istisna akdi temelinde cereyan etmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre elli-yüz kişi bir araya gelerek mesela yüzer bin liralık ev siparişi verir. Bunlardan bir kısmı mesela elli ayda ödeyeceğini, bir kısmı ise yüz ayda ödeyeceğini taahhüt eder. İstisnâ akdinde sipariş veren kimse sipariş verdiğine, “malı şu vakitte teslim ettiğin takdirde şu kadar, bu vakitte teslim ettiğin takdirde bu kadar

Analizi (Elbirliği Finansman Sistemi Üzerinden)”, *Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi*, ed. H. Mehmet Günay vd. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 96, 97; 25.02.2018 tarihli Abdullah Kahraman, Hasan Hacak ve Tahsin Özcan'ın onayıyla yayınlanan icazet belgesi.

²² Murat, Kumbasar, “Ev Sahibi Olmak ve Eminevim Örneği”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/5 (Nisan 2016), 155-166.

²³ Süleyman Kaya, “Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemine Yeni Yaklaşımlar Üzerine”, Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı- VII/Faizsiz Finans ve Tasarruf Sistemleri ile İlgili Güncel Uygulamalar, ed. Fatih Mehmet Aydın - Mustafa Çakır (Ankara: DİB Yayınları, 2019), 43-44.

öderim" der. Tasarruf finansman sisteminde de aynı durum söz konusudur.²⁴

Yusuf Erdem Gezgin ve Huzeyfe Çeker ise şirketle müşteriler arasındaki ilişkinin finansman temini olduğunu, bu yüzden fıkhi manada bu ilişkinin paranın tüketim öduncünü konu edinen karz akdine dayandığını ancak bu şekilde sistemin tam olarak meşru temellere oturmadığını ifade etmektedir.²⁵

Aytaç Aydın ve Hayri Bozgeyik ise bu sözleşmenin müşterinin finansman havuzuna ödeme yaptığı zaman karz, müşteriye tahsisattan sonra da "eksilen ortaklık (el-müşâreketu'l-mütenâkisa)" olarak değerlendirilmesinin daha doğru olacağını savunmaktadır.²⁶

Muammer Fatih Öztürk ise bu sözleşmede temelde karz ve icare (icâre-i âdemi) ilişkisi bulunduğunu ancak karz ilişkisinin ağırlıklı bir konumda yer aldığını belirtmekte, organizasyon ücretinin meşru bir temele oturmadığını ve menfaat getiren karz kapsamında olduğunu savunmaktadır.²⁷

Tasarruf finansman sözleşmeleri hakkında tespit edebildiğimiz bu kıymetli görüşler özetle sistemin içerisinde birtakım problemleri barındırdığını ileri sürmekte, sözleşmenin azalan ortaklık, ivazlı hibe ya da istisna gibi akitler temelinde yapılarak meşru bir zemininin oluşabileceğini ifade etmektedir. Bu sözleşmede taraflar arasındaki ilişkinin bir nevi karz olduğunu kabul eden görüş sahiplerinin birçoğu da uygulamada menfaat celbeden karzın söz konusu olabileceğine dair uyarılarda bulunmaktadırlar.

Kanaatimizce, tasarruf finansman sözleşmesi hakkındaki söz konusu görüşler, sözleşmenin İslam hukuku açısından hukuki niteliğini tam olarak yansıtmamaktadır. Öncelikle bu sözleşmenin istisna ve ivazlı hibe ile herhangi bir alakası bulunmadığını düşünmekteyiz. İstisna akdi

²⁴ Ebubekir Sifil, "Elbirliği" Sistemi Konusunda İtirazlar- 2 (Erişim 15.12.2024).

²⁵ Gezgin- Çeker, "BDDK Düzenlemesi Sonrasında Tasarruf Finansman Sisteminin (TFS) Fıkhi Açıdan Değerlendirmesi", 420, 421.

²⁶ Aytaç Aydın- Hayri Bozgeyik, "Tasarruf Finansman Sistemi-İslam Hukuku ile Mukayeseli Bir İnceleme", *TFM Dergisi* 9/2 (Aralık 2023), 173, 174.

²⁷ Öztürk, *Tasarruf Finansman Sözleşmesi*, 191,192

müşteri ve satıcı arasında yapılan bir sözleşme olup,²⁸ tasarruf finansman şirketi satıcı konumunda değildir. İvaz şartlı hibe de fıkıh kitaplarında genellikle bir tarafta mal diğer tarafta ise para şeklinde anlatılır. Bu yüzden ivazlı hibe Hanefiler açısından başlangıç itibariyle hibe sonuç itibariyle satım akdi olarak ifade edilir.²⁹ Yapılan kanuni düzenlemeler incelendiğinde tasarruf finansman sözleşmesinde tarafların gayeleri açısından hibeye yorumlanacak bir ifadenin bulunmadığı görülmektedir. Azalan ortaklık görüşü de bir çözüm olarak üretilmiş olmakla birlikte bununla aynı zamanda kendisine finansman çıkan kişinin ödeyeceği kiranın fıkhi bir temele oturtulması amaçlanmıştır. Bu yaklaşımın üyeye finansman çıktıktan sonra kira adı altındaki alınan fazla ücretin sistemi problemlili hale getirdiği yönündeki endişelerine katılmaktayız. Ancak zaten yapılan kanuni düzenlemeler ile bu durum ortadan kaldırılmış olup, tespit edebildiğimiz kadarıyla günümüzde herhangi bir tasarruf finansman şirketinde kendisine diğer üyelerden önce finansman çıkan üyeden kira adı altında bir fazlalık alınmamaktadır. Bazı araştırmacıların sözleşmede karz ilişkisi olduğu yönündeki görüşlerine katılmakla birlikte çalışmamızın ilerleyen kısımlarında da ele alacağımız üzere, bu ilişkinin şirketle katılımcılar arasında değil katılımcılar ile fon arasında olduğunu, menfaat celbeden bir karz niteliğini taşımadığını ifade edebiliriz.

Tasarruf finansman sözleşmesi hakkında yapılan kanuni düzenlemeler dikkate alındığında esasen bu sözleşmeyi tek bir akitle izah etmenin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Zira tasarruf finansman sözleşmesi birçok akdin özelliğini içerisinde barındırmaktadır. Bu durum gayet tabii olup, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişle beraber iktisadi ilişkilerin çeşitli ve karmaşık olmaya başlaması, son yüzyılda çıkan yeni sözleşme türlerinin birçok akdin özelliğini içeren bir şekilde uygulamaya geçmesine sebep olmuştur. Bilindiği üzere İslam hukuku açısından isimli akitler yanında isimsiz olan ancak insanlar arasında cari

²⁸ Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrût. Dâru'l-Ma'rife, 1431), 15/84; Hamza Aktan, "İstisna", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/393-396.

²⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/79; Burhanüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz el-Buhârî, *Muhitu'l-burhânî* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003/1424), 7/136.

olan sözleşme tipleri Kur'an ve Sünnet'in temel ilkelerine aykırı olmamak kaydıyla caizdir. Bu isimsiz akitler, nev-i şahsına münhasır akit tiplerinden olabileceği gibi birkaç akdin unsur ve özelliklerini ihtiva eder nitelikte de olabilir.³⁰ Kanaatimizce tasarruf finansman sözleşmesi de bu türden (karma) bir sözleşme mahiyetinde olup, İslam hukuku açısından birçok akit üzerine temellendirilebilir niteliktedir.

2.1. İslam Hukuku Açısından Tasarruf Finansman Sözleşmesinin İçerdiği Akit Tipleri

Günümüzde, faizsiz finansman yöntemleriyle konut, taşıt veya iş yeri edinmek isteyen bireylerin tercih ettiği yaklaşımlardan biri olan tasarruf finansman sisteminde, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma ilkelerine dayalı olarak bir organizatör aracılığıyla bu mallara ulaşılması hedeflenmektedir. Dolayısıyla tasarruf finansman sisteminde temel amaç, satış yapmak ya da satın almak değil; katılımcıların bütçelerine uygun belli bir tasarruf planı çerçevesinde, istedikleri konut, işyeri veya taşıtı yardımlaşma yöntemiyle edinebilmelerini organize etmektir. Bu kapsamda tasarruf finansman şirketleri faizsiz bir sistemle konut, işyeri ve taşıt sahibi olmak için tasarruf finansman sistemine katılmak isteyen kişileri bulmakta, katılımcıları organize ederek birlikte tasarruf yaptırmakta, katılımcıların tasarruf ve finansman dönemlerini düzenlemekte ve ödemelerini takip etmektedir. Bahsettiğimiz yönleriyle tasarruf finansman sözleşmesi, çeşitli sözleşme türlerinin unsurlarını içeren bir yapıya sahiptir. Bu sözleşmenin unsurları ve belirli karakteristik özellikleri dikkate alındığında, çekilişli veya çekilişsiz yöntem ayırımı yapılmaksızın İslam hukuku açısından icâre-i âdemî (hizmet akdi), vekâlet, emanet (vedia) ve karz akdinin özelliklerini barındıran bir sözleşme olduğu müşahede edilmektedir.

³⁰ Mustafa Ahmet ez-Zerkâ, *el-Medhalu'l-fıkhiyyü'l-âm*, (Dimaşk: y.y., 1968), 1/569; M. Fatih Turan, "İslam Hukuku Açısından Usulsüz Vedia Akdi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 15 (Nisan 2010), 403.

2.1.1. İcâre-i Âdemî (Hizmet) ve Vekâlet

İslam hukukunda icâre akdi, menfaatin ücret karşılığında (ivazlı) temlik edilmesi şeklinde ifade edilir.³¹ Kur'an, Sünnet ve icma ile meşruiyeti sabit olan bu akid; icâre-i akar (gayrimenkullerin kiralınması), icâre-i uruz (canlı hayvan ve para dışındaki menkul malların kiralınması), icâre-i hayvan (canlı hayvanların kiralınması) ve icare-i âdemî olmak üzere dört kategoriye ayrılır. Bunlardan icâre-i âdemî, bireyin emeğinin kiralınmasına dayanan bir akittir ve ücret karşılığı insan çalıştırmayı konu edinir.³² Bu kapsamda ücret karşılığı çalışan kimseye ecir denilmekte olup, kamu veya özel sektörde herhangi bir statüde ücretli olarak çalışan bireylerin tamamı ecir statüsüne girmektedir. Ecir gerçek ya da tüzel kişi olabilir.³³ Bu özellikleriyle İslam hukukunda icâre akdi pozitif hukuktan daha kapsamlıdır. Pozitif hukukta iş görme gayeli akit olarak kabul edilen yani konusunu insan emeği teşkil eden hizmet akdi,³⁴ İslam hukukunda icâre-i âdemî olarak adlandırılır ve icâre akdi çerçevesinde ele alınır.

Bir sözleşmenin gayesi, İslam hukuku açısından o sözleşmenin hangi akdin kapsamına girdiğini tespit açısından önem arz etmektedir. Tasarruf finansman şirketleri şubeler açarak ve görevliler istihdam ederek konut, işyeri veya taşıt sahibi olmak isteyen kişilere sistemi tanıtip onları organize etmekte, katılımcıların tasarruflarının düzenlenmesini ve ödemelerinin takibini yapmaktadır. Tasarruf finansman şirketinin hedefi, doğrudan ev, taşıt veya işyeri satmak ya da satın almak değildir. Bu

³¹ Ebu'l-Hasan Ali b. Muahmmmed b. Habîb el-Mâverdî, *Hâvî fi'l-fıkhi's-Şaîfî* (Dâru'l-Fıkr: Beyrût, ts.) 5/23; Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Beyrût; Dâru'l-Fıkr, 1405), 6/6; Mevsilî, Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyâr, li ta'lîli'l-muhtâr*, thk. Abdullatif Muhammed Abdurrahman (Beyrut; Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005/1426), 3/52.

³² Ebu'l-Hasan Ali b. Ebubekr el-Merginânî, *el-Hidâye* (Beyrût: Dâru'l-Erkâm, ts.), 3/230-233; İbn Kudâme, *Muğnî*, 6/ 27, 28; Mecelle, md. 421, 522, 534, 538, 562.

³³ Merginânî, *Hidâye*, 3/ 239; Mecelle, md. 422; Bardakoğlu, "İcâre", 21/384.

³⁴ Haluk Tandoğan, *Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri* (İstanbul: Evrim Yayınevi, 1990), 4; M. Kemal Oğuzman-M. Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1998), 37.

şirketlerin amacı verdikleri organizasyon hizmetiyle kişilerin bütçelerine göre tasarruf yapıp, diledikleri yerden istedikleri gayrimenkul veya taşıtı yardımlaşma yöntemiyle alabilmelerini sağlamaktır. Yani tasarruf finansman şirketi tüzel bir kişilik olarak icâre-i âdemî (hizmet) akdinin ecir tarafında bulunur. Almış olduğu organizasyon ücreti de yapmış olduğu hizmetlerin karşılığıdır. Nitekim ilgili kanunun tasarruf finansman sözleşmesi kenar başlıklı 39/A maddesinin gerekçesinde de organizasyon ücretinin, organizasyon faaliyeti ve birikmiş tasarrufların yönetimi karşılığı olarak alındığı vurgulanmaktadır. Birikmiş tasarrufların yönetimi kapsamına da müşteriler tarafından şirket nezdinde biriktirilen tasarrufların toplanması, bu tasarrufların faizsiz yatırım araçlarında değerlendirilmesi, finansman kullanma sırası gelen müşterilere taahhüt edilen finansmanların kullandırılması, cayma ve fesih hallerinde müşterilere tasarruflarının geri ödenmesi işlemleri girmektedir.

İcâre akdi gibi Kur'an, Sünnet ve icma ile meşruiyeti sabit olan vekâlet akdi İslam hukukunda genellikle; "bir başkasının hukukî işleme yetkili kılınması"³⁵ olarak tarif edilir. İslâm bireylerin dinî ve sosyal hayattaki ihtiyaçlarını gözettiğinden ve karşılıklı ilişkilerde açıklık, güven ve kolaylığı esas aldığından, hukukî işlemlerde belli birtakım şartlarda bireylerin başkalarını temsil etmelerine ve onlar adına hareket etmelerine imkân tanımıştır. Verdiği organizasyon hizmeti açısından ecir konumunda bulunan tasarruf finansman şirketinin aynı zamanda birikmiş tasarrufları yönetiminde temsil gayesi ön plana çıkmaktadır. Bu yüzden fon yönetimi aşamasında İslam hukuku açısından vekâlet söz konusudur. Bu şirketler konut, işyeri veya taşıt sahibi olmak isteyen kişilere sistemi tanıtip onları organize etme, katılımcıların tasarruflarının düzenleme ve ödemelerinin takibini yapma hizmetine ilaveten birikmiş tasarrufların faizsiz yatırım araçlarında değerlendirilmesinde müşterilerin vekili olarak faaliyette bulunur. Dolayısıyla şirketin almış olduğu organizasyon ücreti hem yapmış olduğu hizmet hem de vekâlet sebebiyledir. İslam hukukunda vekilin yapmış olduğu temsil sebebiyle

³⁵ Ebû Bekr Alâeddin Muhammed b. Ahmed b. Ebi Ahmed es-Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1405/1984), 3/ 227; Bilal Aybakan, "Vekalet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/2.

ücret alması caizdir. Buna göre akit yapıldığı esnada ücret şart koşulmuşsa veya vekil âdet üzere ücretle iş görüyorsa ücrete hak kazanacağı kabul edilir. Aynı zamanda mahiyeti itibariyle bağlayıcı bir akit olmayan vekâlet, ücret söz konusu olduğunda bağlayıcı hale gelir.³⁶ İcâre-i âdemîde hizmet karşılığı ücret alınırken, vekâlette temsil (vekillik) sebebiyle ücret alınmaktadır. Bununla birlikte İslam hukukunda vekâletin ücret mukabili verilmesi durumunda (icâre) hizmet/iş sözleşmesinin hükümlerinin tatbik edileceği görüşü de vardır.³⁷ Netice olarak; şirketten şirkete değişmekle beraber finansman tutarının yaklaşık %8-10'u kadar alınan organizasyon ücreti yapılan hizmet ve vekâletin karşılığıdır.

2.1.2. Karz ve Emanet (Vedia)

İslam Hukukunda karz, “fazladan bir getiri beklenmeden ya da talep edilmeden nakit para veya tüketilmek cihetiyle istifade edilen misli bir malın, daha sonra mislini almak üzere verilmesi”³⁸ olarak ifade edilir.

İslam hukukunda karz akdi, Kur’ân, Sünnet ve icma ile sabit olup, menfaat şart koşmadan karz (ödünç) vermek, ahirette mükâfat sebebi olarak zikredilmiş ve teşvik edilmiştir.³⁹ Hz. Peygamber de (s.a.v.) ödünç alan ve ödünç verenin haklarını korumaya yönelik beyanlarda bulunmuş, sahabenin ödünç alıp vermesine izin vermiştir.⁴⁰

³⁶ Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu muhtaşarı Halîl* (Bulak, y.y., 1318), 4/302: Mecelle md.1467; Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletüh* (Dimaşk: Dâru'l-Fıkr, 1433), 4/2997; Aybakan “Vekalet”, 43/2.

³⁷ AAOIFI Faizsiz Finans Standartları, çev. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (İstanbul: TKBB Yayınları, 2024), 588; Ali Bardakoğlu, “İcâre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000) 21/380.

³⁸ Alâüddin Ebû Bekir b. Mes'ud el-Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâ'i'* (Beyrut; Dâru'l-Kütüb'l-İlmiyye, 1431), 7/ 423; Muhammed Emîn İbn Âbidîn, *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr* (İstanbul, Kahraman Yayınları, 1984), 5/161.

³⁹ bk. el-Bakara 2/245; el-Mâide 5/12; el-Hadîd 57/11, 18; et-Tegâbun 64/17; el-Müzzemmil 73/20.

⁴⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh* (Dimaşk: Dâru İbn Kesir, 1993), “İstikraz”, 2 (No. 2257); Ebû Abdillâh Muhâmmmed b. Yezid el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce* (Beyrût: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye. 1388), “Sadaka”, 16 (No. 2423); Süleyman bin el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvud, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Kâmil Karabelli (Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Alemiyye, 2009), “Akdiye”, 29

Karz esas itibarıyla teberru mahiyetli bir akittir. Çünkü alacaklı kendisine ait bir malı hiçbir fazla bedel istemeden ya da bir menfaat şart koşmadan borçluya kullanırmaktadır. Dolayısıyla İslam hukukunda karz akdinde karz veren taraf lehine şartlı olarak sağlanan menfaatin her şekli haram kabul edilmektedir. Bu durum “menfaat celbeden her karz ribadır” şeklinde kaideleştirilmiştir.⁴¹ Karz verilen şeyin daha iyisini, daha çoğunu, başka bir mal eklenerek iadesini, karza konu olan şeyin kullanım hakkının verilmesini şart koşmak haram olduğu gibi şartın akit sırasında veya vadenin uzatılması sırasında ileri sürülmesi ile akitte özellikle zikredilerek şart koşulması veya örf hâline gelmiş olmasından dolayı şart koşulmuş gibi olması arasında bu anlamda bir fark yoktur.⁴² Öte yandan günümüz İslam hukukçularının çoğu, enflasyonist ortamda karz borcu ödenirken anaparaya eklenecek enflasyon farkının riba olmadığı ve karzın iadesi esnasında, ödünç kaldığı süredeki satın alım gücünde meydana gelen değer kaybının telâfi edilmesi gerektiği yönünde görüş bildirmektedir.⁴³

İslam hukukunda vedia ise, malın korunması için başkasına bırakılması olarak ifade edilir.⁴⁴ Vedîa, güvene dayalı olarak cereyan eden emanet akitleri içerisinde bir akit türü olarak ele alınır. İslam hukukunda vedia akdinin bir emanet akdi olması nedeniyle, muda'ın (emanet bırakılan) ihmali veya kastı olmadıkça vedia malı tazmin yükümlüğü

(No. 3628); Ayrıca bk. Yunus Apaydın, “Karz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/520-525; Ahmet Özdemir, “Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (Mart 2012), 125-145.

⁴¹ Kâsânî, *Bedâi*, 7/ 394; Ebu'l- Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habib el-Maverdî, *el-Hâvi'l-kebir fi fikhî mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*, thk. Ali Muhammed Muavvad - Adil Ahmed Abdulmevcut (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 5/ 352; Ebu Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme, *el-Kâfi fi fikhî'l- İmâm Ahmed b. Hanbel* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 2/ 73.

⁴² AAOIFI Faizsiz Finans Standartları, 496, 497.

⁴³ Apaydın, “Karz”, 24/524; İsak Emin Aktepe, *Katılım Finans* (İstanbul: TKBB Yayınları, 2017), 103, 104; Din İşleri Yüksek Kurulu Karar no.15 (15.02.2023).

⁴⁴ Muhammed Amimu'l-İhsan el-Bereketî, *et-Tarifâtü'l-fıkhiyye* (Beyrut: y.y., 1424/2003), 236.

bulunmadığında görüş birliğine varılmıştır. Bu yüzden de İslam hukukçuları, vedia akdinin tabii yapısını göz önünde bulundurarak, tevdi edilen malın malikin izni olmaksızın muda tarafından tasarrufa konu edilemeyeceğini belirtmişlerdir.⁴⁵

İslam hukukunda para karz olarak verilebildiği gibi emanet olarak da verilebilir. Ancak emanet mal izinsiz kullanıldığı zaman tazmin sorumluluğu doğar. Genel görüşe göre para gibi misli bir mal emanet olarak bırakıldığında iade hükümleri açısından karza kıyas edilerek mal sahibinin talebi anında mislen iade söz konusu olur.⁴⁶ Günümüz hukukunda bu işlem mislî malın muhafaza gayesiyle tevdi edildiği, muda'ın da bu malı kullanabilmesiyle mislen iade ile yükümlü olduğu ve bazı hükümlerinin vedia, bazı hükümlerinin ise karz akdi ile müşterek olduğu usulsüz vedia olarak nitelenir.⁴⁷ Klasik İslam hukuku kaynaklarında bu işlemin gerek sahabe gerekse sonraki dönemlerde yapıldığı ancak hukuk kitaplarında bu akit için bir isim verilmediği görülmektedir. Bununla birlikte çağdaş İslam hukukçularının bazıları bu işlemi paranın kullanımıyla mülkiyet nakli ve mislen iade yükümlülüğü ortaya çıktığını dikkate alarak karz, bazıları muhafaza gayesi sebebiyle yine vedia, bazıları isimsiz yeni bir sözleşme olarak, bazıları ise hem vedia hem de karz özelliklerini içinde barındıran bir akit olarak istisnai vedia veya nakıs vedia şeklinde tanımlamışlardır.⁴⁸

Tasarruf finansman sözleşmesine yönelik hukuki düzenlemede fon havuzunda biriken varlıkların şirketlerin tasarruf finansman sözleşmelerinden kaynaklanan yükümlülüklerinin yerine getirilmesi haricinde başka bir amaçla kullanılamayacağı ifade edilerek, müşterilerin

⁴⁵ Ebu Bekr Muhammed b. İbrahim b. el-Münzir, *el-İcma*, (Suudi Arabistan: Vizaretu's-Şuuni'l-İslamiyye, 1985/1405), 62; Mustafa Yıldırım, "Vedia", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/596.

⁴⁶ Mezheplerin görüşleri hakkında mukayeseli olarak bk. Nezih Hammâd, *Akdu'l-vedia fi 'seriati'l-İslami*, (Dimaşk: y.y., 1993), 115-255.

⁴⁷ Nurettin Gürsel, "Usulsüz Tevdi", *Adalet Dergisi*, 1/41 (Ocak 1950), 79; Necip Bilge, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri* (Ankara; Yeni Desen Matbaası, 1962), 306.

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. M. Fatih Turan, "İslam Hukuku Açısından Usulsüz Vedia Akdi", 401-430.

organizasyon ücreti dışında ödedikleri parada şirketin tasarruf yetkisi sınırlandırılmış, toplanan paraların sadece müşterilere tahsisatta kullanılacağı vurgulanmıştır.⁴⁹ Bu düzenleme çerçevesinde tasarruf finansman sözleşmesinde şirket ve katılımcılar arasındaki hizmet/vekâlet ilişkisinin yanı sıra şirket, katılımcılar ve fon arasında İslam hukuku açısından emanet ve karz ilişkisinin bulunduğunu ifade edebiliriz.

Bir akdin karz mı vedia/emanet mi olduğunu akdin gayesi ile tespit etmek mümkündür. Vedia (emanet) akdinde gaye muhafazadır. Karz akdinde ise kullandırmadır. Tasarruf finansman sisteminde şirket faaliyetlerini icra ederken şirket hesabı ile fon hesabını ayırır. Tahsisat sürecinin henüz başlamadığı dönem de dahil olmak üzere aylık ödemeler sebebiyle biriken tasarrufun finansman şirketi tarafından muhafazası amaçlanır. Tahsisatlar başladığında ise para fona katılımcılar adına karz (ödünç) olarak aktarılır ve bu aşamadan sonra tasarruflar tüzel bir kişilik sayabileceğimiz fonda tahsisat sırası gelen katılımcıya karz olarak kullandırılması gayesiyle bekler. Fonda toplanan bu tasarruflardan sırası gelen katılımcılara sahip olacakları ev, taşıt ya da işyeri için karz verilir. Ev, taşıt ya da işyerini teslim alan katılımcı da verilen bu ödünç belirlenen vadeye göre geri öder. Tasarruflar, tahsisatlar başlamadan önce de katılımcılar ve fon arasında bu organizasyon yapılırken de şirket nezdinde emanettir. Yani tasarruf finansman sözleşmesinde karz ilişkisi katılımcılar ile şirket arasında bulunmayıp, karşılıklı olarak katılımcılar ile fon arasında söz konusudur. Bu yüzden tasarruf finansman şirketi karz verilen değil, katılımcılar ile fon arasındaki karşılıklı karz hareketlerini organize eden emek sahibidir.

Öte yandan tasarruf finansman şirketi fon havuzunun ödemelere yetmediği durumlarda fon havuzuna borç (karz) sağlayabilmektedir. İşte şirketin karz ilişkisi sadece bu noktada söz konusudur. İslam hukukunda hizmet sözleşmesi gereği emek veren gerçek ya da tüzel kişinin, hizmet alan gerçek ya da tüzel kişilere borç (karz) vermesi mümkündür. Faiz anlamına gelecek menfaat ilişkisi olmadığı sürece hizmet verenin sistemin sağlıklı bir şekilde devamını temin etmek amacıyla kendisinden hizmet

⁴⁹ b.k.39/A maddesinin B Fıkrası; Öztürk, *Tasarruf Finansman Sözleşmesi*, 14.

alana karz vermesini engelleyecek bir şer'î delil bulunmamaktadır. Hatta tekâfûl esasına dayanan katılım sigortacılığında sigortalıların risk fonuna yaptıkları ödemeler tazminatları karşılamadığında risk fonunu vekil sıfatıyla işleten sigorta şirketinin fona karz-ı hasen yoluyla likidite sağlayabileceği yönündeki hüküm de aynı gerekçeye dayanmaktadır.⁵⁰ Dolayısıyla tasarruf finansman şirketinin faizsiz bir sistemle konut, işyeri ve taşıt sahibi olmak için tasarruf finansman sistemine katılmak isteyen kişileri organize etmesi, bu kişilerin tasarruf ve finansman dönemlerini düzenlemesi ve ödemelerini takip etmesi gibi hizmetlerinin yanında ihtiyaç duyulduğunda fona karz vermesinde fikhî açıdan herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Zira tasarruf finansman şirketinin sağladığı bu karz ile sistemin devamı sağlanmakta, araç, taşıt ve işyeri sahibi olmak isteyen katılımcılara dolaylı olarak yardım edilmektedir. Verilen bu karza karşılık herhangi bir menfaat de elde edilmemektedir. Tasarruf finansman şirketinin aldığı organizasyon ücreti emeğinin ve yapmış olduğu temsil görevinin karşılığı olup, fona verilen karz karşılığında alınan bir menfaat değildir. Tasarruf finansman sisteminde şirket, katılımcı ve fon arasındaki ilişkiyi şu şekilde de gösterebiliriz:

⁵⁰ AAOIFI Faizsiz Finans Standartları, 656.

Tablo: Şirket, katılımcılar ve fon arasındaki ilişki

Tasarruf finansman sözleşmesine göre katılımcı kanunda belirtilen süre içerisinde (on dört gün) sözleşmeden cayma hakkını kullanırsa, o zaman şirket, organizasyon ücreti de dâhil ödediği tüm meblağı hiçbir kesinti yapmadan cayma kararının şirkete bildirilmesinden itibaren on dört gün içinde katılımcıya iade eder. Ancak katılımcı öngörülen süre içerisinde cayma hakkını kullanmadığında bu hakkı düşer ve sonrasında fondan ayrılmayı talep ettiğinde yani fesih hakkını kullanmak istediğinde, organizasyon ücreti hariç ödediği peşinat ve taksitler kendisine iade edilir.⁵¹ Zira öngörülen süreden sonra katılımcının sadece organizasyon ücreti dışında ödediği para fonda karz olarak bulunmaktadır. Organizasyon ücreti ise tasarruf finansman şirketinin yapmış olduğu hizmet ve vekaletin karşılığıdır. Şirket en baştan sisteme katılacak katılımcıları bulup bir araya getirmekte, hatta daha kişi sisteme üye olmadan kurduğu bayi ve diğer hizmetlerle organizasyon faaliyetini başlatmakta, tasarruf ve finans dönemlerini düzenlemekte, tasarruf fon havuzunu yönetmekte, kısacası katılımcıların taşıt, ev ya da iş yeri sahibi oluncaya kadar geçireceği tüm aşamaları organize etmektedir. İslâm hukukunda sözleşmenin imzalanmasıyla hizmetten yararlanan bakımından ücret ödeme yükümlülüğü sabit olur. Hizmetin sunulması ya

⁵¹ bk. 39/A maddesinin 3. Fıkrası; İslam hukukunda her iki tarafı bağlayıcı bir akit olan satım akdinde, akdî yapan taraflardan birisinin, akdi devam ettirmekle feshedip devam ettirmemek arasında seçme hakkına sahip olması mümkündür. Bu muhayyerliğin sözleşme esnasında belirtilmesi gerekir. Buna göre Ebû Hanîfe, sözleşmeden cayma hakkının Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir hadisinde muhayyerlik süresinin üç gün olarak zikredildiğini (Buhârî, Büyû', 64 (No. 2148)) öne sürerek en çok üç gün olabileceğini kabul etmiştir. Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed ise tarafların bu süreyi serbestçe kararlaştırabileceğini, sürenin belirli olmak kaydıyla sınırlandırılmayacağını savunmuştur. bk. Merğînânî, *Hidâye*, 3/29. Mecelle'de de Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in görüşü doğrultusunda "Satıcı veya müşteri yahut her ikisi birden belirli süre içerisinde satışı feshetmek yahut yürürlük kazandırmak konusunda muhayyer olmak üzere satım akdinde şart kılmak caizdir." ifadelerine yer verilmiştir. bk. Mecelle, md. 300; Ayrıca bk. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/936/taraflar-belli-bir-sure-icerisinde-alim-satim-akdini-bozmayi-sart-kosabilirler-mi> (Erişim 12.12.2024)

da sunulma imkânı sağlanmasıyla emek sahibi açısından ücret hak edilir.⁵² Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'de akitlerin şartlarının yerine getirilmesi⁵³ istenmekte, Hz. Peygamber de (s.a.v.) "Helali haram haramı helal kılan bir şart olmadıkça, Müslümanların şartlarına bağlı"⁵⁴ olduğunu bildirmektedir. Bu sebeple İslâm hukukunda Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'in temel ilke ve kaidelerine aykırı olmamak kaydıyla tarafların yapılan sözleşmenin şartlarını dilediği gibi belirleyebilme hürriyeti vardır.⁵⁵ Dolayısıyla sözleşmede konulan şart kapsamında tasarruf finansman şirketinin süresi içinde cayma hakkını kullanmayan katılımcının sistem faaliyete başladıktan sonra ayrıldığı güne kadar ödediği ve şirket nezdinde emanet, fon nezdinde karz olan peşinat ile taksitleri iade edip, organizasyon ücretini geri ödememesinin İslam hukuku açısından bir mahsuru bulunmadığı kanaatindeyiz.

Sonuç

Belirli bir tasarruf tutarı ve dönemine bağlı olarak konut, çatılı iş yeri veya taşıt edinimi için müşteriye finansman kullanma hakkı veren, şirkete ise müşteriye ait birikmiş tasarruf tutarını yönetme, geri ödeme ve finansman kullandırma yükümlülüğü ile organizasyon ücreti alma hakkı veren bir sözleşme olan tasarruf finansman sözleşmesi, çeşitli sözleşme türlerinin unsurlarını içeren bir yapıya sahiptir. Yapılan kanuni düzenlemeler çerçevesinde bu sözleşmenin İslam hukuku açısından karma bir akit kabul edilerek, icâre-i âdemî (hizmet akdi), vekâlet, emanet/vedia ve karz temelinde ele alınabileceğini ifade edebiliriz.

Yapılan kanuni düzenlemeler, tasarruf finansman şirketlerinin hedefinin doğrudan ev, taşıt veya işyeri satmak ya da satın almak değil, verdikleri organizasyon hizmetiyle kişilerin bütçelerine göre tasarruf yapıp, diledikleri yerden istedikleri gayrimenkul veya otomobili karşılıklı yardımlaşma yöntemiyle alabilmelerini sağlamak olduğunu

⁵² AAOIFI Faizsiz Finans Standartları, 786.

⁵³ el-Mâide 5/120.

⁵⁴ Ebû Dâvûd, "Akdiye" 12 (No. 3594).

⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Ali Bardakoğlu, "İslam Hukukunda Akit Hürriyeti ve Akdi Şartlar Açısından Bu Hürriyetin Sınırı", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (Ocak 1983), 9-30.

göstermektedir. Yani tasarruf finansman şirketi tüzel bir kişilik olarak icâre-i âdemî (hizmet) akdinin ecir tarafında olup, almış olduğu organizasyon ücreti de yapmış olduğu hizmetlerin karşılığıdır. Tasarruf finansman şirketi aynı zamanda birikmiş tasarrufları katılımcılar adına faizsiz yatırım araçlarında değerlendirebilmesiyle katılımcıların vekili konumundadır. Bu yüzden söz konusu fon yönetimi aşamasında İslam hukuku açısından vekâlet söz konusudur. Dolayısıyla şirketin almış olduğu organizasyon ücreti hem yapmış olduğu hizmet hem de vekâlet sebebiyledir.

Yapılan kanuni düzenlemelerle müşterilerin organize ücreti dışında ödedikleri parada şirketin tasarruf yetkisi sınırlandırılmış, toplanan paraların sadece müşterilere tahsisatta kullanılacağı vurgulanmıştır. Hem bu düzenleme hem de mevcut işleyiş dikkate alındığında tasarruf finansman sözleşmesinde şirket ile katılımcılar arasında İslam hukuku açısından hizmet/vekalet ilişkisinin yanı sıra şirket, katılımcılar ve fon arasında emanet ve karz ilişkisinin bulunduğu ifade edilebilir. Çünkü tasarruf finansman şirketinde faaliyetler icra edilirken şirket hesabı ile fon hesabı ayrılır. Katılımcıların tasarrufları tüzel bir kişilik olan fona katılımcılar adına bir nevi karz (ödünç) olarak verilir. Ardından da fonda toplanan bu tasarruflardan sırası gelen katılımcılara sahip olacakları ev, taşıt ya da işyeri için karz verilir. Ev, taşıt ya da işyerini teslim alan katılımcı da verilen bu ödünçü belirlenen vadeye göre geri öder. Şirket, katılımcılar ve fon arasında bu organizasyonu yaparken tasarruflar elinde emaneten (vedia olarak) yer alır. Yani tasarruf finansman sözleşmesinde karz ilişkisi katılımcılar ile şirket arasında değil, karşılıklı olarak katılımcılar ile fon arasında söz konusudur. Dolayısıyla tasarruf finansman şirketi karz verilen değil, yatırımcıların karz olarak yatırdığı tasarruflarının fona aktarılmasını, sırası gelen yatırımcıya da fon adına tahsisat yaparak fondan karz (ödünç) verilmesini, bir başka ifadeyle katılımcı ile fon arasındaki karşılıklı karz hareketini organize eden bir emek sahibidir. Tasarruf finansman şirketi, fon havuzunun ödemelere yetmediği durumlarda fon havuzuna borç (karz) sağlayabilir. Şirketin karz ilişkisi sadece bu noktada söz konusudur. İslam hukukunda hizmet sözleşmesi gereği emek veren gerçek ya da tüzel kişinin, faiz anlamına

gelecek menfaat ilişkisi olmadığı sürece hizmet alan gerçek ya da tüzel kişilere borç (karz) vermesi mümkündür.

Netice olarak İslam hukuku açısından;

◊ Şirketin icâre-i âdemi (hizmet akdi) kapsamında katılımcılar ve fon arasındaki para organizasyonunu yaptığını ve diğer hizmetlerde bulunduğunu,

◊ Şirketin fonda biriken meblağı vekâleten katılım ilke ve standartlarına uygun yatırım araçlarında değerlendirebilmesinin mümkün olduğunu,

◊ Şirketin yapmış olduğu hizmet ve vekâlet sebebiyle organizasyon ücreti almaya hak kazandığını,

◊ Şirket ile katılımcılar arasında bir karz ilişkisinin bulunmayıp, katılımcılar ve fon arasında karşılıklı karz ilişkisi olduğunu,

◊ Tasarrufların katılımcılar ve fon arasında aktarımı ve tahsisatında şirketin elinde emaneten (vedia) bulunduğunu,

◊ Fon havuzunun ödemelere yetmediği durumlarda şirketin bu havuza kendi hesabından borç (karz) sağlayabileceğini, almış olduğu organizasyon ücretinin bu karzın bir menfaati değil, yapmış olduğu hizmet ve temsilin (vekâletin) karşılığı olduğunu ifade edebiliriz.

Kaynakça

AAOIFI Faizsiz Finans Standartları. çev. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi. İstanbul: TKBB Yayınları, 2024.

Aktan, Hamza. "İstisna". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/393-396. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/istisna--akit>.

Aktepe, İsak Emin. *Katılım Finans*. İstanbul: TKBB Yayınları, 2017.

Altay, Nasuh Oğuzhan. "Federal Almanya'da Yerel Yönetim Bankacılığı: Tasarruf Sandıkları Organizasyonları". *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi* 6/2 (Nisan 1997), 64- 82.

Apaydın, Yunus. "Karz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/520-525. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/karz>.

- Aydın, Aytaç- Bozgeyik, Hayri, "Tasarruf Finansman Sistemi- İslam Hukuku ile Mukayeseli Bir İnceleme". *TFM Dergisi* 9/2 (Aralık 2023), 163-176. <https://doi.org/10.55027/tfm.1173548>.
- Aybakan, Bilal. "Vekâlet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/ 1-6. İstanbul: TDV Yayınları, 2013. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vekalet>.
- Bardakoğlu, Ali. "İcâre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/379-388. İstanbul: TDV Yayınları, 2000. <https://islamansiklopedisi.org.tr/icare>.
- Bardakoğlu, Ali. "İslam Hukukunda Akit Hürriyeti ve Akdi Şartlar Açısından Bu Hürriyetin Sınırı". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (Ocak 1983), 9-30.
- Bereketî, Muhammed Amimu'l-İhsan. *et-Tarifâtü'l-fıkhiyye*. Beyrut: y.y., 1424/2003.
- Bilge, Necip. *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*. Ankara: Yeni Desen Matbaası, 1962.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-sahîh*. 6 Cilt. Dımaşk: Dâru İbn Kesir, 1993.
- Buhârî, Burhanüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Abdilaziz. *Muhitu'l-burhâni fi'l-fıkhi'n-Numanî*. 9 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003/1424.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût-Muhammed Kâmil Karabelli. 7 Cilt. Dımaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Alemiyye, 2009.
- Ergüven, Murat – Kaya, Feridun. "Konut Finansmanında Elbirliği Sistemi: Müşterilerin Elbirliği Sistemi Tercih Nedenleri Üzerine Bir Araştırma". *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13 (Temmuz 2016), 24-39.
- Gezgin, Yusuf Erdem - Çeker, Huzeyfe. "BDDK Düzenlemesi Sonrasında Tasarruf Finansman Sisteminin (TFS) Fıkhi Açidan Değerlendirmesi". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 22/1 (Mart 2022), 397-425. <https://doi.org/10.33415/daad.1052282>.
- Gürsel, Nurettin. "Usulsüz Tevdi". *Adalet Dergisi* 1/41 (Ocak 1950), 77-92.
- Hacak, Hasan. "Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sisteminde Yapılan Akitlerin Analizi (Elbirliği Finansman Sistemi Üzerinden)".

- Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi*. ed. H. Mehmet Günay vd. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Hammâd, Nezih. *Akdu'l-vedia fî 'şeriatî'l-İslamî*. Dımaşk: y.y., 1993.
- Haraşî, Muhammed b. Abdullah. *Şerhu muhtaşarı Halîl*. 8 Cilt. Bulak: y.y., 1318.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr*. 8 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984.
- İbn Kudâme, Ebu Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed. *el-Kâfi fi fıkhi'l- İmâm Ahmed b. Hanbel*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.
- İbn Kudâme, Ebu Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed. *el-Muğnî*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fıkr, 1405.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhâmmmed b. Yezid el-Kazvînî. *Sünenu İbn Mâce*. 2 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâî'l-Kütübî'l-Arabiyye. 1388.
- İbnü'l-Münzir, Ebu Bekr Muhammed b. İbrahim. *el-İcma*. Suudi Arabistan: Vizaretü's-Şuuni'l-İslamiyye, 1985/1405.
- Kahraman, Abdullah. "Bir Faizsiz Finansman Yöntemi Olarak Müşârake Akdi ve Tasarrufa Dayalı Faizsiz Sistem (Elbirliği Sistemi Örneği)". *Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi*. ed. H. Mehmet Günay vd. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Kâsânî, Alâüddin Ebû Bekir b. Mes'ud. *Bedâ'i'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâ'i'*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1431.
- Kaya, Süleyman. "Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemine Yeni Yaklaşımlar Üzerine". *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-VII/Faizsiz Finans ve Tasarruf Sistemleri ile İlgili Güncel Uygulamalar*. ed. Fatih Mehmet Aydın - Mustafa Çakır. Ankara: DİB Yayınları, 2019.
- Kılıç, Selim. "Konut Finansman Modeli Olarak Yapı Tasarruf Sandıkları; Almanya ve Türkiye'deki Uygulamaları". *Yönetim ve Ekonomi Dergisi* 14/1 (Mart 2007), 231-246.
- Korkut, Ramazan. "İslam İktisat Düşüncesinde Yoksulluk Problemi". *DEUİFD* 50 (Aralık 2019), 61-97.
<https://doi.org/10.21054/deuifd.614531>.

- Kumbasar, Murat. "Ev Sahibi Olmak ve Eminevim Örneği". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/5 (Nisan 2016), 155-166. <https://doi.org/10.17050/kafid.204069>.
- Merginânî, Ebu'l-Hasen Alî b. Ebubekr. *el-Hidâye*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Erkâm, ts.
- Maverdî, Ebu'l- Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habib. *el-Hâvi'l-kebir fî fıkhi mezhebi'l-İmâmî's-Şâfiî*, thk. Ali Muhammed Muavvad-Adil Ahmed Abdulmevcut. 19 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr*, thk. Abdullatif Muhammed Abdurrahman. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye. 2005/1426.
- Okur, Mustafa - Çatıkkaş, Ersoy - Özgür, Mehmet "Bir Gölge Bankacılık Uygulaması Olarak Gayrimenkul Finansmanında Alternatif Bir Faizsiz Finansman Modeli: İpoteğe Dayalı Paylaşımlı Faizsiz Finansman Modeli". *İşletme Araştırmaları Dergisi* 10/4 (2018), 384-400. <https://doi.org/10.20491/isarder.2018.528>.
- Oğuzman, M. Kemal - Öz, M. Turgut. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1998.
- Özdemir, Ahmet. "Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (Mart 2012), 125-145.
- Öztürk, Muammer Fatih. "6361 Sayılı Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanunu Değişikliği Kapsamında Tasarruf Finansman Sistemine Gelen Yeniliklerin Hukuki Açidan İncelenmesi". *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/1 (Temmuz 2022), 139-169.
- Öztürk, Muammer Fatih. *Türk Hukukunda ve İslam Hukukunda Tasarruf Finansman Sözleşmesi*. İstanbul: Onikilevha Yayınları, 2024.
- Selvi, Nurtaç Endes. "Tasarruf Finansman Sözleşmesi". *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4/2 (Ağustos 2021), 441-467. <https://doi.org/10.51120/neuhfd.2021.28>.
- Semerkindî, Ebû Bekr Alâeddin Muhammed b. Ahmed b. Ebi Ahmed, *Tuhfetü'l-fukahâ*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1405/1984.

- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsût*. 31 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1431.
- Sifil, Ebubekir. "Elbirliği" Sistemi Konusunda İtirazlar- 2 (Erişim 15.12.2024). <https://ebubekirsifil.com/okuyucu-sorulari/elbirligi-sistemi-konusunda-istirazlar-eminevim-caiz-mi-2/>
- Tandoğan, Haluk. *Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri*. İstanbul: Evrim Yayınevi, 1990.
- Yıldırım, Mustafa. "Vedia". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/596-598. İstanbul: TDV Yayınları, 2012. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vedia>.
- Tekerek, Süleyman, *Konut Finansmanında Banka Kredilerine Alternatif Modellerden "Elbirliği Sistemi" Üzerinde Bir Çalışma*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Turan, M. Fatih. "İslam Hukuku Açısından Usulsüz Vedia Akdi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 15 (Nisan 2010), 401-430.
- Uyumaz, Alper. "Tasarruf Finansman Sözleşmesinin Feshi Sebebi ile Birikim ve Organizasyon Ücretinin İadesi". *SÜHFD* 31/3 (Ekim 2023), 1277-1319. <https://doi.org/10.15337/suhfd.1359708>.
- Yazıcı, Mehmet. "Konutta Alternatif Finans Yöntemi Olarak Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sistemi". *ARHUSS* 2/3 (Aralık 2019), 224-235.
- Zerkâ, Mustafa Ahmet. *el-Medhalu'l-fıkhiyyü'l-âm*. 2 Cilt. Dımaşk: y.y., 1968.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletüh*. 10 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, 1433.
- 25.02.2018 tarihli Abdullah Kahraman, Hasan Hacak ve Tahsin Özcan'ın onayıyla yayınlanan icazet belgesi.
- <https://www.bddk.org.tr/Kurulus/Liste/89> (Erişim 10.11.2024).
- <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/936/taraflar-belli-bir-sure-icerisinde-alim-satim-akdini-bozmayi-sart-kosabilirler-mi> (Erişim 12.12.2024).